

УДК 332

Штерма Т.В., к.е.н., доцент,
завідувач кафедри економіки і підприємництва
Данко-Ютіш Н.І., старший викладач
кафедра економіки і підприємництва
ПВНЗ «Буковинський університет»
м.Чернівці

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ АДАПТИВНОЮ СПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ АСИМЕТРИЧНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто пріоритети довгострокового соціально-економічного розвитку України, використано системний підхід та сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, які забезпечують його реалізацію.

We considered priorities for long-term socio-economic development of Ukraine, used a systematic approach and a set of methods of knowledge of social processes and phenomena that ensure its implementation.

Постановка проблеми. Потреба у пошуку інноваційних механізмів регулювання міжрегіональної соціально-економічної асиметричності обумовлена комплексом наукових та практичних проблем. З наукової точки зору, потреба у модифікації державної регіональної політики визначається необхідністю її приведення у відповідність до викликів глобалізації, які кардинально змінюють суспільно-політичні, соціально-економічні, гуманітарні процеси на рівні національного господарства та міжрегіональних взаємодій. В практичній площині актуальність досліджуваного завдання визначається неспроможністю традиційних механізмів регулювання регіонального розвитку (які в переважній більшості мають компенсаційний характер) стимулювати ефективне використання власного потенціалу регіонів, забезпечити їх конкурентоспроможність та сталий економічний розвиток на мезо- та макрорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначене вимагає детермінації основних чинників диспропорційності та інноваційних підходів до зниження дисбалансів регіонального розвитку в Україні. Різні аспекти цих питань знайшли своє відображення у низці праць українських і зарубіжних дослідників: І. Вахович [2], В. Геєця [3], А. Гранберга [4], М. Долішнього [6], Б. Лавровського [7], С. Романюка [9], В. Чужикова [10]. Водночас аналіз праць цих вчених крізь призму сучасних ризиків нарощення соціально-економічних асиметрій регіонального розвитку в Україні дозволяє стверджувати про потребу подальшого дослідження нових механізмів та інструментів стимулювання регіонального розвитку, перегляду традиційних пріоритетів регіональної політики, їх узгодження з фінансовими можливостями держави та регіонів.

Складність, багатоаспектність і недостатня вивченість науково-

практичного завдання регулювання соціально-економічної асиметрії регіонів України зумовили вибір теми дослідження, визначили його мету.

Постановка завдання. Метою дослідження є удосконалення управлінських засад регулювання соціально-економічної асиметричності регіонального розвитку та обґрунтування її інноваційних механізмів.

Виклад основного матеріалу. Стійкий збалансований соціально-економічний розвиток національної економіки пов'язаний з обґрунтуванням шляхів і способів подолання проблем і протиріч, що перешкоджають зростанню інноваційного потенціалу регіонів країни. Інноваційний потенціал – стратегічний фактор сучасного економічного зростання регіонів, індикатор конкурентоспроможності регіональних економічних систем, їх повноцінної інтеграції в світову економіку. Інноваційний потенціал генерує ресурси подолання асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів, сприяє підвищенню якості життя, виникнення нових товарів і послуг, ринків та секторів, зростання продуктивності праці, заробітної плати тощо.

В умовах домінування світогосподарських зв'язків перевагами володіє той, хто має більший інноваційний потенціал і ефективно його використовує, хто має розвинену регіональну інфраструктуру підтримки інноваційної діяльності. Найбільш успішні в соціально-економічному розвитку ті регіони, які генерують інновації, здійснюють випуск високотехнологічної продукції. Так, наприклад, в економічно розвинених країнах «нова економіка» забезпечує від 50% до 90% зростання ВВП.

Разом з тим, незважаючи на те, що серед пріоритетів довгострокового соціально-економічного розвитку України, визначених на національному рівні, є перехід національної економіки від експортно-сировинного до інноваційного соціально орієнтованого типу розвитку, значна частина факторів розвитку регіональної економіки на сучасному етапі пов'язана не стільки з ростом інноваційного потенціалу, скільки з концентрацією зусиль з використання регіональних природно-ресурсних потенціалів, розвитком природних монополій, економією на масштабах і якості, з використанням адміністративних ресурсів і т.д.

Особливо гостро це питання стоїть для регіонів, які не володіють значним потенціалом генерування інновацій (а таких в Україні більшість), а спрямовані радше на застосування інновацій вироблених за їх межами. В таких умовах можливості зниження асиметричності соціально-економічного розвитку регіонів України безпосередньо залежить від їх здатності залучати та адаптувати інновації у всі сфери суспільного життя регіону.

Як показує практика традиційна факторна модель регіонального розвитку вичерпала себе і, так необхідне депресивним регіонам, пришвидшене зростання темпів розвитку можливе лише за умови нарощення власної конкурентоспроможності на засадах поєднання традиційних та нових факторів розвитку. До таких факторів відносять інтелектуальний капітал, інформаційні, логістичні та екологічні фактори. З огляду на зазначене, автором запропонована інноваційна модель розвитку соціально-економічної системи регіону (рис.1).

Інноваційний процес є невід'ємною частиною розвитку регіональних

соціально-економічних систем, але разом з позитивними аспектами, інноваційний процес супроводжується і руйнівними ефектами, що викликає природну захисну реакцію систем, задіяних в інноваційному процесі. Діалектичність інноваційного процесу вимагає дослідження явища інноваційної адаптивності (сприйнятливості) соціально-економічних систем регіонів.

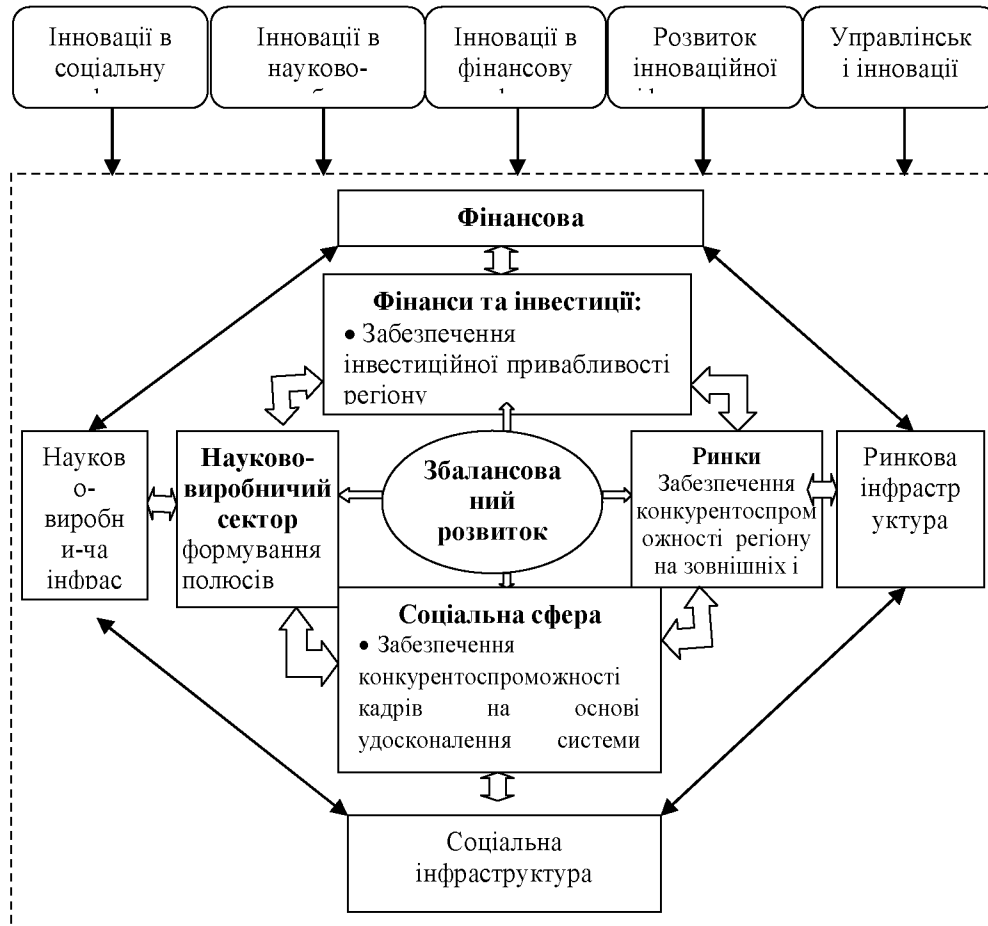

Рис. 1. Інноваційна модель збалансованого соціально-економічного розвитку регіону*

*Розроблено авторами

Весь спектр існуючих позицій щодо визначення поняття «інноваційна адаптивність» можна згрупувати у вигляді декількох основних підходів. Перший підхід – інноваційна адаптивність розглядається як частина інноваційного потенціалу. Другий підхід - інноваційна адаптивність – це основа або антипод інноваційної активності. У рамках третього підходу інноваційна адаптивність розглядається як функція попиту. До четвертого підходу були віднесені позиції, які розглядають інноваційну адаптивність як комплексну, інтегральну характеристику всього інноваційного процесу. В.М.Полтерович [8] вводить таку інтегральну характеристику як «абсорбційна спроможність», тобто здатність системи розпізнавати цінність нової зовнішньої інформації, засвоювати її і застосовувати для комерційного використання. Необхідність введення такої характеристики обґрунтовується ним складністю сучасних соціально-економічних систем. На думку автора, під інноваційною

адаптивністю регіональних соціально-економічних систем слід розуміти здатність систем включати в свою структуру і діяльність (тобто сприймати) зміни, викликані інноваційним процесом. Під інноваційним процесом розуміються всі дії по створенню інновацій у найширшому їх розумінні, тобто всі дії по створенню ринку, де за допомогою нової ідеї буде задовольнятися суспільна потреба, створюватися соціально-економічний ефект. Інноваційний процес може бути як зовнішнім по відношенню до даної системи, так і бути результатом її внутрішньої діяльності.

У даному трактуванні, інноваційна адаптивність є необхідною, але недостатньою умовою успішності реалізації інноваційного процесу. Вона може розглядатися як «вхід» в процес інноваційної активності, який реалізує інноваційний потенціал і формує «вихід» у вигляді факту реалізації інновації. З іншого боку, задача управління цим входом, є надзвичайно важливою і актуальною. Можна створити величезний інноваційний потенціал, спрямувати гігантські ресурси на стимулювання інноваційної активності регіону, але при низькій інноваційній адаптивності системи отриманий результат зовсім не виправдає наявні очікування.

На основі аналізу сутності соціально-економічних систем регіонального рівня в роботі детерміновано сукупність їх якостей, які є визначальними при оцінюванні інноваційної адаптивної спроможності регіону. До них віднесено:

- рівень кластеризації зв'язків. Відображає структуру взаємних зв'язків між компонентами регіональної системи з точки зору тенденції їх розподілу: рівномірної або кластерної;
- рівень інформаційності. Відображає здатність компонентів системи генерувати і використовувати нову інформацію на основі знань;
- рівень різноманітності зв'язків між компонентами. Відображає кількість взаємних зв'язків між компонентами регіональної системи, їх різноманіття;
- рівень узгодженості цінностей. Відображає наявність або відсутність загального напрямку руху (вектора) у суб'єктів, наявність направляючого орієнтира для їх самоорганізації у вигляді переліку узгоджених цінностей.

Зазначені якості є узагальненими, тобто уся сукупність чинників, яка впливає на формування та використання інноваційного потенціалу регіону, може бути описана в їх межах.

Дослідження сумарної динаміки зміни розглянутих характеристик, співвіднесення цієї динаміки з фазою життя системи, дозволить зробити оцінку ступеня та характеру інноваційної сприйнятливості регіональної системи. В межах цих якісних характеристик сформуємо матрицю факторів інноваційної адаптивної спроможності в розрізі різних економічних суб'єктів регіону.

Представлені рівні управління: регіон, підприємство, фінансово-кредитна інституція, організація наукової сфери, організація освітньої сфери, громадська організація, індивід – відображають специфіку кожного рівня, яка полягає в тому, що кожен з них має свою ресурсну базу, економічні інтереси, сфери впливу. Відповідно фактори розподілені за такими групами: інноваційна активність, технічна і технологічна забезпеченість, людський фактор,

фінансово-кредитне та інвестиційне забезпечення, структурне і інфраструктурне забезпечення, нормативно-правове забезпечення. Інноваційна адаптивність регіону формується як результат сприйнятливості суб'єктів, що функціонують на його території, і одночасно залежить від ряду особливостей, обумовлених специфікою регіону як складної системи.

Концептуальні положення нової парадигми регіонального розвитку, в основі якої передбачено базування на інноваційному виробництві, включають стратегічне управління інноваційним розвитком. Управління інноваційною адаптивною спроможністю - це закономірна, спрямована зміна системи, в ході якого змінюються умови, фактори і якість ресурсів і, як наслідок, форми і способи взаємодії суб'єктів системи, коригуються цілі і завдання, удосконалюються організаційні структури. Управління інноваційною адаптивною спроможністю визначається цільовим впливом на чинники її формування.

Управління інноваційною адаптивною спроможністю регіону – це складова частина регіонального рівня державного управління, що представляє сукупність принципів, функцій, структур, форм, методів впливу на інноваційні та соціально-економічні процеси в регіоні, які забезпечують координацію діяльності, реалізацію наявного потенціалу, спрямованих на підвищення ефективності та конкурентоспроможності регіону на основі раціонального використання ресурсів, обліку територіальних факторів.

Управління інноваційною адаптивністю в якості складової включає механізм управління. Механізм управління інноваційною адаптивністю регіону – це певна послідовність процедур у процесах прямого і непрямого впливу на регіональну систему, яка реалізується національними та регіональними органами влади за допомогою відповідних методів і інструментів, що забезпечують підвищення інноваційної адаптивності регіону. Формування і функціонування механізму управління інноваційною адаптивністю визначається ринковими умовами і особливостями конкретного регіону (рис.2).

Метою пропонованого механізму є управління інноваційною адаптивною спроможністю регіону для забезпечення умов і факторів інноваційної діяльності, що сприяють підвищенню інноваційної адаптивності та конкурентоспроможності регіону на основі інституціональної взаємодії суб'єктів інноваційної системи. У механізмі передбачається наявність і взаємодія регуляторів національного і регіонального рівнів. Державні органи управління реалізують вплив через спеціалізовані структури (до компетенції яких належить управління інноваційним розвитком регіонів), наділені особливими повноваженнями і покликані підвищити ефективність взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності.

Реалізація управлінських функцій на сучасному етапі передбачає використання широкого переліку управлінських методів та інструментів. Перелік інструментів, передбачених у законодавчих актах (зокрема, державні цільові та відомчі програми, податкове стимулювання, державно-приватне партнерство, державне стимулювання інноваційної діяльності через

встановлення граничної величини тарифів, введення стандартів і т.д.), активно задіяний в регіонах і доповнюється іншими - регіональні цільові програми, технологічні платформи. В даному блоці обов'язкова умова - чітка ієрархія документів стратегічного планування, що визначають державну політику у сфері науки та інновацій. Регіональні стратегії інноваційного розвитку повинні бути взаємопов'язані з державними програмами і стратегічними документами щодо соціально-економічного розвитку України.

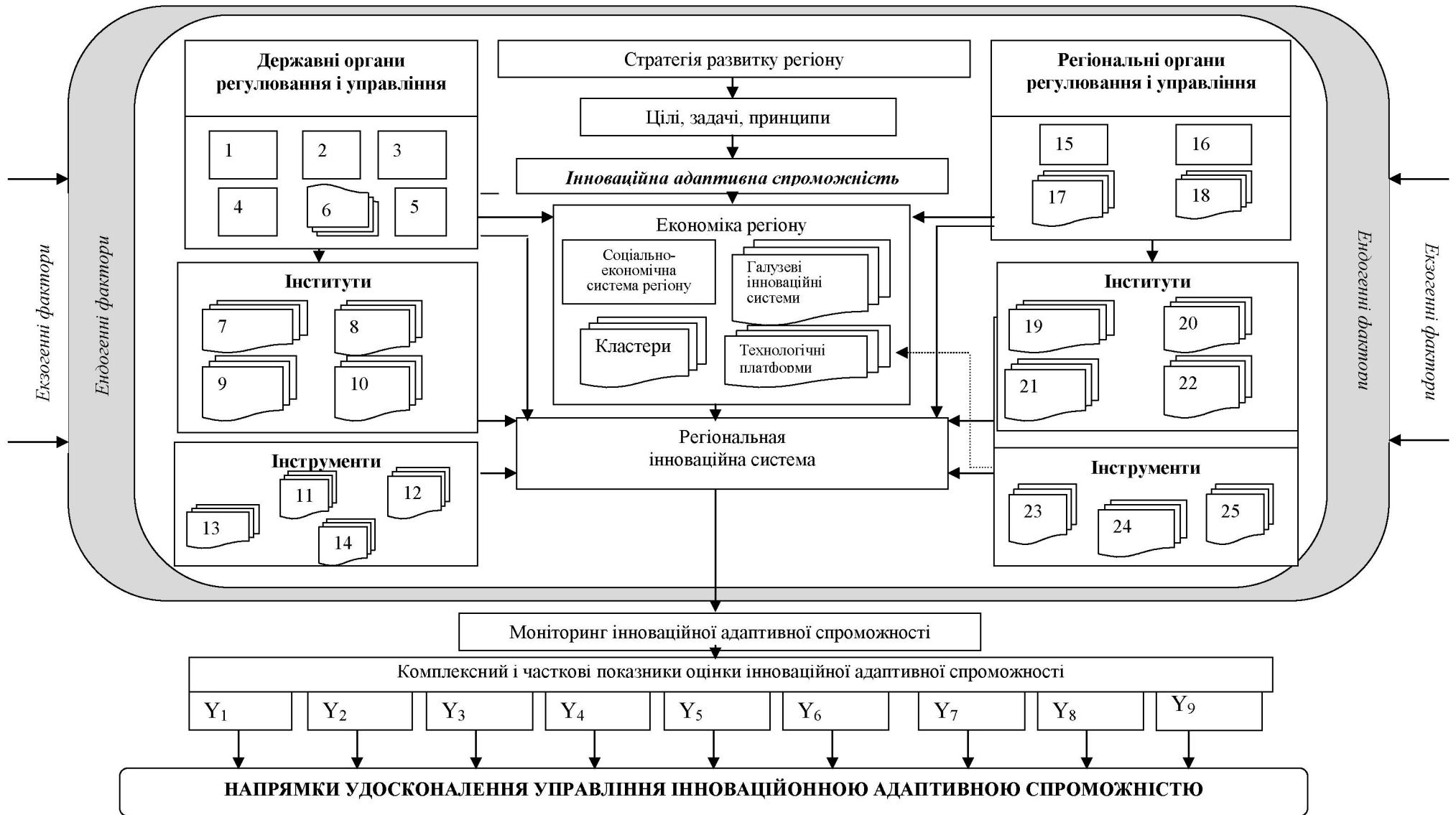
Інноваційна адаптивність в регіоні обумовлюється розвиненістю інституційного середовища формального і неформального типу. Специфіка інноваційної діяльності зумовлює наявність сучасних інститутів інноваційної інфраструктури, масштаби яких багато в чому залежать від сфери їх функціонування: зокрема, створювані інститути розвитку відкривають філії в регіонах України. Регіони реалізують свої переваги, створюючи спеціальні економічні зони техніко-впроваджувального, промислово-виробничого та інших типів, логістичні парки і технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій і т.д. Завдання органів управління в цій сфері має полягати у створенні збалансованої інфраструктури, яка охоплює всі напрями інноваційної діяльності. Найважливішим елементом механізму управління інноваційною адаптивністю в регіонах повинні бути інтегровані інституційні форми, що поєднують суб'єктів різних сфер діяльності.

Поряд з цим, реалізація механізму управління інноваційною адаптивною спроможністю в Україні потребує використання селективного підходу, оскільки набір використовуваних інструментів буде різнитись від особливостей, стану та рівня розвитку соціально-економічної системи регіону загалом та регіональної інноваційної системи зокрема.

Висновки. Зважаючи на те, що більшість регіонів України не володіють значним потенціалом генерування інновацій, а спрямовані радше на застосування інновацій вироблених за їх межами, можливості зниження асиметричності соціально-економічного розвитку регіонів України безпосередньо залежать від їх здатності залучати та адаптувати інновації у всі сфери суспільного життя регіону.

В статті запропоновано механізм управління інноваційною адаптивністю регіону, який розглядається як певна послідовність процедур у процесах прямого і непрямого впливу на регіональну систему, яка реалізується національними та регіональними органами влади за допомогою відповідних методів та інструментів, що забезпечують підвищення інноваційної адаптивності регіону. Формування і функціонування механізму управління інноваційною адаптивністю визначається ринковими умовами і особливостями конкретного регіону.

Застосування такого механізму дасть змогу забезпечити ефективне управління інноваційною адаптивною спроможністю регіону для забезпечення умов і факторів інноваційної діяльності, що сприяють підвищенню інноваційної адаптивності та конкурентоспроможності регіону на основі інституціональної взаємодії суб'єктів інноваційної системи. У механізмі передбачається наявність

1.1. Умовні позначення:

Державні органи управління: 1 – Уряд; 2 – Верховна рада; 3 – Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України; 4 – Міністерства; 5 – Громадські та політичні організації; 6 – Державний фонд регіонального розвитку;

Державні інститути: 7 – Інститути розвитку; 8 – Інтегровані інститути; 9 - Громадські організації; 10 – Інститути права;

Державні інструменти управління: 11 – державні цільові і відомчі програми; 12 – державна інноваційна політика; 13 - технологічні платформи; 14 - фінансово-кредитні інструменти;

Регіональні органи управління: 15 – Регіональні органи влади; 16 – органи місцевого самоврядування; 17 – Громадські регіональні організації; 18 – Профспілки та об'єднання;

Регіональні інститути: 19 – Організації регіональної інноваційної інфраструктури; 20 – Інтегровані інститути; 21, 22 – Громадські й політичні організації в регіоні;

Регіональні інструменти управління: 23 – Регіональні цільові програми; 24 – регіональна інноваційна, промислова, науково-технічна регіональна політика; 25 – управлінські технології.

$Y_1 \dots Y_9$ – показники оцінки інноваційної адаптивної спроможності.

і взаємодія регуляторів національного і регіонального рівнів. Державні органи управління реалізують вплив через спеціалізовані структури (до компетенції яких належить управління інноваційним розвитком регіонів), наділені особливими повноваженнями і покликані підвищити ефективність взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності.

Література

1. Аналітичний огляд ринку спільного інвестування // http://www.uaib.com.ua/analituaib/analytics/analit_publ_isi.html
2. Вахович І.М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації: [Монографія] / Вахович І.М. – Луцьк.: Надстир'я, 2007. – 496 с.
3. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України [Текст] / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
4. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: [учебник для вузов] / А.Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
5. Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року, www.nau.kiev.ua
6. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століття: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
7. Лавровский Б.Л. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование <http://ieie.nsc.ru/~tacis/lavr-rec.htm/> станом на 1.02.2008 р.
8. Полтерович В.М. Элементы теории реформ. — М.: Экономика, 2007. — 446 с.
9. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження: монографія / С. А. Романюк. – К.: Вид - во УАДУ, 2001. – 112 с.
10. Чужиков В. І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи. – К.: КНЕУ, 2003. – 296 с.